

USKONTOJEN UHRIEN TUKI

Selvityksiä 1/2015

Julkaistu 3.6.2015

Joni Valkila, UUT:n
toiminnanjohtaja

**SELVITYS LAPSIASIAVALTUUTETULLE: JOITAKIN LASTEN
HYVINVOINNIN KANNALTA ONGELMALLISIA ILMIÖITÄ
USKONYHTEISÖISSÄ**

Kuva: Kai Vainiomäki

SISÄLLYS

Sisälllys.....	2
Kiitokset.....	2
1. Johdanto.....	2
2. Lasten hyvinvoinnin kannalta pahimmat ongelmat.....	2
3. Joihinkin yhteisöihin liittyviä erityispiirteitä.....	4
4. Ratkaisuehdotuksia näihin ongelmiin.....	5
5. UUT:n vertaistuki -Facebook-ryhmän terveiset lapsiasiavaltuutetulle.....	5
6. Lopuksi.....	7
Lähteet.....	7

KIITOKSET

Sain tähän tekstiin kommentteja noin seitsemältä UUT:n vertaistukitoimintaan osallistuvalla henkilöltä. Kommentit auttoivat parantamaan tekstiä. Kiitokset kaikille!

1. JOHDANTO

Uskontojen uhrien tuki UUT ry:n edustajat tapasivat lapsiasiavaltuutettu Tuomas Kurttilan ja lapsiasiavaltuutetun lakimiehen Merike Helanderin 1.6.2015. Tapaamisen yhteydessä heille luovutettiin tämä teksti, joka pyrkii kiteyttämään lasten hyvinvoinnin kannalta pahimpia ongelmia uskonyhteisöissä. Teksti perustuu 18 vuoden kokemukseeni toimimisesta Uskontojen uhrien tuessa ja lukemaani alan kirjallisuuteen. Suomessa on viime vuosina julkaistu useita laadukkaita kirjoja hengelliseen väkivaltaan liittyen (Kettunen, 2011; Kouros, 2011; Linjakumpu, 2012 ja 2015; Hurtig, 2013; Ruoho, 2013; Timonen, 2013; Villa, 2013; Järvinen, 2014; Ruoho ja Ilola, 2014). Joitain elementtejä tähän tekstiin olen ottanut selvitystyöstämme lasten oikeuksien toteutumisesta Jehovan todistajien keskuudessa (Valkila & Peltoniemi, 2013). Lopuksi käsittelen lyhyesti joitakin ratkaisuehdotuksia näihin ongelmiin.

2. LASTEN HYVINVOINNIN KANNALTA PAHIMMAT ONGELMAT

Joissakin uskonyhteisöissä lapset altistuvat voimakkaille peloille. Muissa yhteyksissä yhteiskunta ei hyväksyisi vastaavaa vaan pyrkisi suojelemaan lapsia. Esimerkiksi elokuville asetetaan ikärajoja, mutta kukaan ei valvo uskonyhteisöjen pelottavia saarnoja. Lapset pelkäävät esimerkiksi maailmanloppua (erityisesti Jehovan todistajat), helvettiin joutumista (erityisesti helluntailaiset ja vanhoillislestadiolaiset) ja perheestään eroon joutumista kun pian tapahtuvaksi odotettu ylöstempaaminen toteutuu (helluntailaiset).

Myös aikuisten erikoinen ja tavallisesta poikkeava käytös hurmoshenkisissä tilaisuuksissa voi aiheuttaa lapsille pelkoja (helluntailaiset ja muut karismaattisen kristillisyyden ryhmät).

Erityisen voimakasta pelkoa aiheuttaa lapsille esitetyt väitteet siitä, että pahat henget ovat todellisia, vaarallisia ja uhkaavat heitä (erityisesti helluntailaiset, Jehovan todistajat ja mormonit). Lisäksi joissakin yhteisöissä uskotellaan lapsille, että lähitulevaisuudessa koittaa vainojen aika, jolloin Jumalan kansaa vastaan hyökätään ja uskovia kidutetaan ja tapetaan (erityisesti helluntailaiset ja Jehovan todistajat).

Tiiviit uskonyhteisöt ovat alttiita seksuaalisen hyväksikäytön esiintymiselle ja sen salailulle (lisätietoja: Valkila, 2013). Ketola (2013) on kirjoittanut siitä miten uskonyhteisöissä esiintyvä luotettu hierarkia luo olosuhteet, joissa pedofiliaa voi esiintyä. Ketolan mukaan uskonyhteisöissä ”yhteisön arvoasteikossa alempiarvoiset luottavat poikkeuksellisen paljon ylempiensä hyvin aikomuksiin, epäitsekäisiin motiiveihin, hyväntahtoisuuteen ja hengelliseen viisauteen” mikä altistaa väärinkäytöksille.

Joissakin yhteisöissä esiintyy edelleen lasten kuritusväkivaltaa (erityisesti Jehovan todistajat), vaikka se on ollut Suomessa lailla kiellettyä jo vuodesta 1984. Uskonyhteisöissä vallitseva kulttuuri - ”joka vitsaa säästää, se vihaa lastaan” (Raamattu, Sananlaskut 13:24) - muuttuu hitaasti. Tähän liittyy joissakin yhteisöissä vallitseva käsitys, jonka mukaan Jumalan laki on maallisen lain yläpuolella ja siksi maallista lakia voidaan rikkoa kun noudatetaan Jumalan ohjeita.

Jotkut yhteisöt pyrkivät eristämään lapsia ja nuoria yhteisön ulkopuolisesta seurasta (erityisesti Jehovan todistajat ja vanhoillislestadiolaiset sekä jossain määrin helluntailaiset ja mormonit). Esimerkiksi musiikin harrastamiseen, kilpaurheiluun, koulutuksen hankkimiseen tai joidenkin juhlien viettämiseen voi sisältyä rajoituksia, jotka eristävät lapsia yhteisön ulkopuolisista. Kouluissa esiintyy uskovaisten lasten syrjintää siten, että erilaiset uskovaiset eristetään ja he myös eristäytyvät muista. Joitakin lapsia eristetään myös uskonyhteisöjen sisällä ”kunnan uskovaisista”. Näin jotkut lapset jäävät yksin sekä uskonyhteisössään että koulussa, mikä voi johtaa syrjäytymiseen.

Monet yhteisöt rajoittavat jäsentensä seksuaalista käyttäytymistä. Nuorten kannalta on vahingollista kun yhteisö suhtautuu jyrkän tuomitsevasti masturbaatioon, esiaviolliseen seksiin ja homoseksuaalisuuteen (erityisesti Jehovan todistajat, helluntailaiset, mormonit, vanhoillislestadiolaiset ja luterilaisten kirkon tiukimmat konservatiivit). Monissa yhteisöissä nuoret avioituvat hyvin nuorina, noin 17–18-vuotiaina, mikä johtaa toisinaan vakaviin ongelmiin kun pari ei sovi yhteen ja avioero on lähes mahdoton yhteisön normien vuoksi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asema on hyvin vaikea näissä yhteisöissä.

Hieman monimutkainen ilmiö on uskonyhteisöjen jäsenilleen – myös lapsille – aiheuttama häpeän tunne. Synnin käsite saa jotkut tuntemaan jatkuvaa syyllisyyttä ja häpeää teoistaan ja ajatuksistaan. Voimakas syyllisyys ja häpeä voi jatkua läpi elämän ja aiheuttaa mielenterveydenongelmia (Kettunen, 2011).

Monissa uskonyhteisöissä vallitsee käsitys, jonka mukaan usko, rukous, Raamatun ohjeiden mukaan eläminen ja Jumalan apu on paras lääke erilaisiin ongelmiin. Joissakin yhteisöissä tämä johtaa siihen, että mielenterveyden ammattilaisten tarjoamaan apuun suhtaudutaan epäilevästi. Vanhemmat voivat siksi olla haluttomia hakemaan

ammattilaisten apua lasten tai nuorten ahdistukseen, masennukseen tai itsetuhoisuuteen, jotka voivat olla seurausta nuoren kokemasta syyllistämisestä, syrjinnästä ja peloista.

Uskoon liittyvät epäilykset voivat olla lapselle ja nuorelle hyvin raskaita henkisesti. Ihmisen identiteetti, sosiaaliset suhteet ja koko elämä voivat olla sidoksissa uskonyhteisöön. Epäilykset voivat uhata tätä koko elämän perustaa. Tästä syystä yhteisöstä irtautuminen on usein hyvin vaikeaa ja voi johtaa vakavaan kriisiin. Yhteisön opit on usein sisäistetty jo pienenä lapsena ja niistä luopuminen on emotionaalisesti vaikeaa. Ulkopuolinen maailma voi vaikuttaa vieraalta tai jopa vihamieliseltä ja siteet yhteisöjen ulkopuolisiin ovat heikkoja yhteisöjen eristäytyneisyyden vuoksi.

Tästä huolimatta monet eroavat yhteisöistä kasvaessaan aikuisiksi. Jotkut heistä jäävät tyhjän päälle, koska siteet uskonyhteisössä oleviin perheenjäseniin ja ystäviin voivat viiletä tai katketa täysin ja heillä on puutteelliset siteet valtaviiran kulttuuriin. Monet nuoret ”sopeutuvat” yhteisön ulkopuoliseen maailmaan viettämällä ensin henkisesti raskasta ja mielenterveyttä koettelevaa kaksoiselämää esiintyen erilaisena ihmisenä uskovaisille läheisilleen kuin yhteisön ulkopuolisille. Pelastakaa Lapset –järjestön Norjassa tekemä selvitys kuvaa hyvin suljetuissa uskonyhteisöissä kasvaneiden ja niistä irtautuvien lasten tilannetta, jossa koko ikänsä maassa elänyt voi olla kuin vieraaseen kulttuuriin muuttanut (Egge, 2005). Tällaiset tiiviiden uskonyhteisöjen entiset jäsenet tarvitsevat tukea yhteiskuntaan sopeutumisessa.

Jonkinlaisena yhteenvetona: pahimmillaan kasvaminen tiiviissä uskonyhteisössä johtaa vakaviin pelkoihin, mielenterveydenongelmiin, välien katkeamiseen perheeseen ja sukuun sekä syrjäytymiseen. Tiedossamme on (aikusten) itsemurhatapauksia, joiden taustalla on ollut irtautuminen lapsuuden ajan tiivistä uskonyhteisöstä ja sitä seurannut juurettomuus.

3. JOIHINKIN YHTEISÖIHIN LIITTYVIÄ ERITYISPIIRTEITÄ

Jehovan todistajilla on oma sisäinen kurinpitäjärjestelmä, joka langettaa ankaria rangaistuksia kuten yhteisöstä erottaminen. Yhteisöstä erotetun tai eronneen kanssa ei saa puhua, eikä häntä saa tervehtiä. Myös omaisten pitää karttaa entistä jäsentä, yhteisön langettamien rangaistusten uhalla. Alaikäisiäkin kuulustellaan heidän epäilyistä väärinteostaan, jotka voivat johtaa erottamiseen ja karttamiseen. Kuulustelut voivat olla hyvin ahdistavia kun esimerkiksi kolme Jehovan todistaja –miestä kuulustelee nuorta tyttöä hänen sukupuolielämänsä yksityiskohdista ja muista arkaluontoisista asioista kuten uskonnollisista näkemyksistä. Tällaiset kuulustelut eivät ole harvinaisia Jehovan todistajien keskuudessa vaan suuri osa etenkin nuorista joutuu niihin (Ruoho, 2013; Valkila ja Peltoniemi, 2014; Linjakumpu, 2015).

Vanhoillislestadiolaisten keskuudessa ehkäisykielto aiheuttaa monenlaisia ongelmia lasten hyvinvoinnin kannalta: suuressa perheessä lapset eivät saa riittävästi huomiota, vanhemmat lapset joutuvat tekemään paljon työtä lastenhoidon ja muiden kotitöiden parissa, vanhemmat näännyvät henkisesti ja fyysisesti taakkojensa alle varsinkin silloin kun perhe kohtaa vaikeuksia kuten toisen puolison kuolema, vammautuminen, sairaus tai avioero (Hurtig, 2013; Ruoho ja Ilola, 2014).

Jehovan todistajien keskuudessa pienet lapsetkin joutuvat osallistumaan kaduilla ja ovelta ovelle tehtävään käännytystyöhön (Valkila ja Peltoniemi, 2014).

Jehovan todistajien verensiirtokiello ei uhkaa pieniä lapsia, koska Suomessa he saavat hoitoa vanhempien mielipiteistä riippumatta (Finlex, 2000), mutta verensiirtokiello voi olla uhka teini-ikäisen terveydelle mikäli hänet katsotaan riittävän kypsäksi päättämään omasta hoidostaan. Tällaisen nuoren päätökseen olla hyväksymättä verituotteiden käyttöä lääketieteellisessä hoidossa vaikuttaa voimakkaasti yhteisön harjoittama uhkailu, pelottelu ja manipulaatio, eikä päätöstä voida siksi pitää täysin itsenäisenä.

4. RATKAISUEHDOTUKSIA NÄIHIN ONGELMIIN

Ongelmiin voidaan vaikuttaa lisäämällä tietoisuutta niistä. Näin esimerkiksi koulun, terveydenhuollon, sosiaalityön ja lastensuojelun ammattilaisilla on paremmat edellytykset ymmärtää erilaisia tilanteita, joissa lapset ja nuoret tarvitsevat tukea. Esimerkiksi lastensuojelun ammattilaiset eivät välttämättä aina ymmärrä niitä tilanteita, joissa eri yhteisöissä elävät lapset kohtaavat. Yhtenä ratkaisuehdotuksena on esitetty, että olisi jokin taho, joka tarjoaisi konsultaatioapua lastensuojelun ammattilaisille, kun he kohtaavat erilaisissa yhteisöissä eläviä lapsia (Bützow, 2013).

Ongelmia kohdanneilla lapsilla ja nuorille voi olla hyvin suuri kynnys hakea apua. Joillekin tausta tiiviissä ja tiukassa uskonyhteisössä on niin suuri häpeä, että siitä ei haluta puhua kenellekään. Joissakin yhteisöissä ulkopuolinen maailma on demonisoitu. Jos lapsen käsityksen mukaan maailma on paholaisen vallassa, sen maailman ihmisiltä ei ehkä odoteta apua tai uskalleta hakea sitä. Kenties voisi olla jokin matalankynnyksen taho, johon suljetuissa uskonyhteisöissä olevat lapset ja nuoret voisivat ottaa yhteyttä kun he tarvitsevat apua.

UUT tarjoaa vertaistukea uskonyhteisöissä vaikeuksiin joutuneille. Meihin otetaan kuitenkin yhteyttä yleensä vasta sitten kun lapsuus on jo ohitse. Lapsuudenajan traumoja voi kuitenkin olla hyvä käydä lävitse myös vertaistuen keinoin.

Poliisin olisi hyvä olla nykyistä paremmin tietoinen uskonyhteisöjen toimintatavoista ja lapsiin kohdistuvista rikoksista, jotka eivät välttämättä tule poliisin tietoon.

Uskonyhteisöissä tulisi kiinnittää huomiota näihin ongelmiin. UUT pyrkii tuomaan ongelmia julkiseen keskusteluun ja uskonyhteisöjen tietoisuuteen ja keskustelemaan ratkaisumahdollisuuksista.

UUT toivoo, että Jehovan todistajien keskuudessa esiintyvään alaikäisten syntien kuulustelemiseen ja niistä rankaisemiseen voitaisiin puuttua esimerkiksi lainsäädännön keinoin. Nykyisenkin lainsäädännön puitteissa voitaisiin rangaista henkisestä väkivallasta, kun uskonyhteisö määrää jäsenensä omaisten, sukulaisten ja ystävien karttamaksi. Tapausta jossa viranomaiset olisivat puuttuneet Jehovan todistajien langettamiin karttamisrangaistuksiin ei kuitenkaan vielä ole ollut.

5. UUT:N VERTAISTUKI -FACEBOOK-RYHMÄN TERVEISET LAPSIASIAVALTUUTETULLE

Uskontojen uhrien tuki ry:llä on suljettu Facebook-ryhmä, joka tarjoaa vertaistukea uskonyhteisöjen nykyisille ja entisille jäsenille. Ryhmässä on 160 jäsentä, joista arviolta yli

95 % on entisiä vanhoillislestadiolaisia, Jehovan todistajia, helluntalaisia, vapaakirkkolaisia ja mormoneja.

Esitin ryhmässä seuraavat kysymykset:

UUT:n edustajat tapaavat lapsiasiavaltuutetun 1.6.2015. Onko sinulla terveisiä lapsiasiavaltuutetulle? Mitkä ovat mielestäsi pahimmat lapsiin liittyvät ongelmat uskonyhteisöissä? Onko sinulla näihin ongelmiin ratkaisuehdotuksia?

Alla on vastausten parhaimmista. Silloin kun olen tiennyt vastaajan uskonnollisen taustan olen lisännyt sen vastauksen perään.

”Pelolla kasvattaminen tulee mieleen ekana, pienestä lapsesta lähtien.”

”Ehkäisykielto edelleenkin. Tai että se on sellainen vapaaehtoinen pakko. Sitä asiaa vain pitää pitää pinnalla jotta se ei unohdu. Lapset kärsii sellaisissa perheissä joissa ei oikeasti haluta lapsia mutta niitä pitää vain saada. Nimimerkillä omaa kokemusta asiasta.”

”Pelottelu on varmasti pahinta. Pelko alkaa hallitsemaan elämää aina aikuisuuteen asti.” – entinen vanhoillislestadiolainen

”Lasten itsetunnon kehittymättömyys. Jatkuvasti pitää ajatella olevansa syntinen, kurja ja huono ihminen.”

”Lasta ei tule kasvattaa häpeään vaan iloitsemaan omista taidoistaan ja kyvyistään. Häpeä on uskonnon taholta turha tunne ja se pitäisi kitkeä pois jo pieniltä lapsilta niin itsetunto pääsisi kasvamaan edes jotenkin normaaliksi.” –entinen helluntalainen

”Ikuisen elämän menetyks oli snadisti kuumottava ajatus ja tekemisiäni/haaveitani määrittävä pelote ollessani mukula, kun mietin lukeako raamattua vai vinkuako futisjengiin. Well, valitsin raamatun, koska oikeasti vaihtoehtoja ei ollut.” – entinen Jehovan todistaja

”Pahoilla hengillä pelottelu. Sama kun kertoisi pelkäävälle lapselle että kyllä niitä mörköjä on olemassa ja jos edes ajattelet väärää asioita, kutsut niitä tahallaan luoksesi.” – entinen Jehovan todistaja

”Lapsiin kohdistuva henkinen väkivalta sen kaikissa muodoissa (pakottaminen ahdistavina koettaviin uskonnollisiin tapahtumiin, itseilmaisun rajoittaminen koska se sitten mielipiteitä tai esimerkiksi taidetta, pelottelu helvetillä tai kuolemalla ja varsin pahasti ollaan menty pieleen, jos lapsi kokee olonsa arvottomaksi tai syyllisyyttä tavallisista asioista). --- Itse irtauduin vanhoillislestadiolaisuudesta alakoulun lopulla/yläkoulun aikana ja koin, ettei mulla ollut oikein mitään tahoja, jonka puoleen kääntyä kysymään neuvoa tai edes oikeuksia lähteä siitä liikkeestä, koska en ollut tarpeeksi vanha (sanoin 16-veenä, että kiitti, mulle riitti ja vetosin Suomen lakiin)” – entinen vanhoillislestadiolainen

”Isoissa perheissä saattaa joutua "työleirille" ja huolehtimaan nuoremmista sisaruksistaan kohtuuttomasti. Surullista, jos lapsi joutuu ottamaan (liian) paljon vastuuta liian nuorena eikä saa olla tarvitseva lapsi tai nuori. Vanhempien väsymyksellä voi olla paljon

seurauksia. Hyvä asia voi olla, että oppii kantamaan vastuuta, mutta kohtuus sentään kaikessa.” – entinen vanhoillislestadiolainen

”Juu, se pahoilla hengillä pelottelu. Kauheaa pelkoa lapsena! (vieläkin joskus pelkään!!)”

”Pahintahan on se miten joissakin uskonyhteisöissä kasvaa suorastaan rasistisia ja tai tasa-arvokäsitysten kanssa ristiriitaisia käsityksiä lasten mieliin. Lapsi, joka kasvaa uskomaan kuinka kaikki homot ovat pahoja ja saastaisia eittämättä jatkaa samaa epäoikeudenmukaista linjaansa usein myös aikuisena.” – entinen mormoni

”Yliluonnollisilla asioilla pelottelu pitäisi kieltää lailla.”

”Herkempi lapsi ahdistuu saatanasta, tämän maailman loppumisesta yms.”

” Helvetillä/kadotuksella ja Saatanalla pelottelu (vapaakirkko-/helluntaipiireissä). Mulla lapsuus pilaantui pelkäämiseen. Vuosia pelkäsin iltaisin nukkumaanmenoa, koska pelkäsin helvettiin joutumista. Helvettiin hän saattoi joutua ihan mistä tahansa (kuten vääristä ajatuksista). Lapsena ja nuorena ei varmaan ollut elämässä yhtään sellaista päivää, ettei tuntenut olevansa syyllinen johonkin.” – entinen vapaakirkkolainen

”Sitten se ratkaisuehdotus. Pelotelkoot aikuiset toisiaan kiljuvalla saatanalla, jos välttämättä haluavat, mutta lapset on jätettävä rauhaan. Lapset eivät tarvitse yhtään mitään informaatiota mistään helvetistä, demoneista, riivaajista, saatanasta.”

”Lapsiin kohdistuvat rikokset jätetään ilmoittamatta viranomaisille”

”Keskenkasvuisten mormoninuorten käyttäminen sijaistoimituksissa on psyykkisesti vahingoittavaa. Tunnen erään nuoren, joka alkoi pelätä vainajia eikä uskaltanut kulkea hautausmaan ohitse, kun koki vainajien seuraavan itseään. Aikuiset olivat tempelissä höpöttäneet näkevänsä kiitollisia vainajien henkiä kastealtaan ympärillä, johon tämä nuori upotettiin kerran toisensa jälkeen milloin kenenkin nimissä.” – entinen mormoni

6. LOPUKSI

UUT tekee yhteistyötä uskonyhteisöjen, viranomaisten, tutkijoiden ja muiden järjestöjen kanssa vaikuttaakseen lasten oikeuksien edistämiseen uskonyhteisöjen keskuudessa. Ota yhteyttä jos haluat tehdä yhteistyötä kanssamme.

LÄHTEET

Bützow, Auri (2013). Lasten asema ja lastensuojelun erityispiirteet suljetuissa uskonnollisissa yhteisöissä. Pro gradu –tutkielma.

EGGE, Marit (2005). Regardless of Faith, Memoirs of Childhoods in Isolated Faith Communities. Save the Children Norway.

Finlex (2000). Lapsen huostaanotto - Sijaishuolto - Potilasoikeuslaki - Jehovan todistaja. 10.3.2000. <http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kho/muut/2000/200000530>.

Hurtig, Johanna (2013). Taivaan taimet, uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta. Tampere, Vastapaino.

Järvinen, Katriina (2014). Kaikella kunnioituksella. Helsinki, Kirjapaja.

Ketola, Kimmo (2013). Uskonto ja pedofilia – mikä niitä vetää toisiinsa? <http://www.kirkonkello.fi/uskonto-ja-pedofilia-mika-niita-vetaa-toisiinsa/>

Kettunen, Paavo (2011). Kätketty ja vaiettu, suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki, Kirjapaja.

Kouros, Kristiina (toim.) (2011). Iloisen talon kellareissa. Helsinki, Into Kustannus.

Linjakumpu, Aini (2012). Haavoittunut yhteisö. Tampere, Vastapaino.

Linjakumpu, Aini (2015). Uskonnon varjot, hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Tampere, Vastapaino.

Ruoho, Aila (2013). Päästä meidät pelosta, hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Helsinki, Nemo.

Ruoho, Aila ja Ilola, Vuokko (2014). Usko, toivo ja raskaus. Helsinki, Atena.

Timonen, Jukka (2013). Todellisuudesta toiseen, identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäkertomuksissa. Joensuu, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.

Valkila, Joni (2013). Mikä altistaa uskonyhteisöjä seksuaalisen väkivallan esiintymiselle? <http://www.uskontojenuhrientuki.fi/ahdistava-uskonto/197-mika-altistaa-uskonyhteisoja-seksuaalisen-vakivallan-esiintymiselle>

Valkila, Joni ja Peltoniemi, Jari-Pekka (2013). Selvitystyö lapsiasiavaltuutetulle: Lasten oikeuksien toteutumisessa Jehovan todistajien keskuudessa on vakavia puutteita. Uskontojen uhrien tuki UUT ry:n selvityksiä 2/2013.

Valkila, Joni ja Peltoniemi, Jari-Pekka (2014). Jehovan todistajien oikeuskomiteoiden toiminta ja karttamisrangaistukset. Uskontojen uhrien tuki UUT ry:n selvityksiä 1/2014. <http://www.uskontojenuhrientuki.fi/images/Selvitysoikeuskomiteatjakarttaminen.pdf>

Villa, Janne (2013). Hengellinen väkivalta. Helsinki, Kirjapaja.